

**Opinia na temat osiągnięcia naukowego i dorobku dr Katarzyny Wałęckiej - Matyja
w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego**

Cały dorobek naukowy Habilitantki mieści się w obszarze psychologii rodziny a dominujące w nim zagadnienie to relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw. Poświęcona jest temu monografia wskazana jako osiągnięcie habilitacyjne i zdecydowana większość pozostałych publikacji. Jest to zatem dorobek dość monotematyczny, co więcej, relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw to nie jest centralne zagadnienie dla psychologii rodziny. Habilitantka wybrała zatem taką drogę aktywności naukowej, zgodnie z którą bardzo szczegółowe zagadnienie drąży się na wszystkie możliwe sposoby, nie bardzo rozglądając się w okóło.

Monografia habilitacyjna, książka „Relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw w aspekcie funkcjonowania psychospołecznego i krytycznych wydarzeń życiowych” stanowi zwieńczenie wieloletniej pracy badawczej, chociaż opiera się na oryginalnych badaniach empirycznych. Ogólnym celem tych badań było pokazanie znaczenia relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw dla wybranych aspektów przystosowania, takich jak poczucie dobrostanu i zdrowia psychicznego, odczuwana samotność i stres, przy uwzględnieniu roli retrospektywnie ocenianych stylów rodzicielskich oraz krytycznych wydarzeń życiowych. Projekt badawczy można zatem uznać za oryginalny i wartościowy. Podsumowując imponującą liczbę pytań badawczych (24) oraz hipotez (14 bez uwzględnienia hipotez sformułowanych w ramach ogólniejszych) można powiedzieć, że Habilitantka chciała w swoich badaniach wykazać, że relacje interpersonalne z rodzeństwem w których dominuje ciepło wiążą się z lepszym poziomem ogólnego przystosowania, w przeciwieństwie do relacji opartych na konflikcie czy rywalizacji. Dodajmy jeszcze, że wiele sformułowanych pytań i hipotez dotyczy różnic w jakości relacji z rodzeństwem związanych z takimi czynnikami, jak płeć, wiek, układ płci czy różnica wieku w rodzeństwie, co jest kwestią drugorzędną z punktu widzenia głównego problemu badań.

Badania objęły imponującą grupę 641 osób, 311 mężczyzn i 330 kobiet, dość zróżnicowaną pod względem wieku (18 -85 lat). Osoby rekrutowano do badań w różnych miejscach, ale generalnie była to grupa dogodnościowa. Użyto narzędzi samoopisowych, co w przypadku badań tego rodzaju jest zrozumiałe, chociaż oczywiście nie pozwala na uniknięcie czynnika aprobaty społecznej i deklaracyjności odpowiedzi. Na przykład Kwestionariusz Ogólnego Stanu Zdrowia autorstwa Goldberga i Hillera słynie z tego, że jego wyniki mogą być zafałszowane tendencyjnością odpowiadania. Nie rozumiem tylko, dlaczego do pomiaru krytycznych wydarzeń życiowych użyto przestarzałej skali Holmesa i Rahe z lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku, skali obarczonej licznymi wadami i powszechnie krytykowanej, chociaż jest dostępna znacznie ulepszona wersja tej skali opracowana przez Rahe w polskiej adaptacji Sobolewskiego, Strelaua i Zawadzkiego.

Pokażną część omówienia wyników (30 stron) zajmuje zestawienie różnic w zakresie poszczególnych wymiarów relacji z rodzeństwem, związanych z takimi czynnikami, jak płeć, wiek, układ płci czy różnica wieku w rodzeństwie, trochę nadmiarowo, biorąc pod uwagę, że takie proste zestawienia niewiele wnoszą do naszego rozumienia znaczenia i efektów relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw. Do pomiaru tych relacji użyto Kwestionariusza Relacji Dorosłego Rodzeństwa opracowanego przez Stockera i innych, którego polskiej adaptacji dokonała Habilitantka, co znalazło odbicie w kilku publikacjach wchodzących w skład dorobku towarzyszącego. Kwestionariusz ten uwzględnia takie główne wymiary, jak ciepło, konflikt i rywalizacja, w skład których wchodzi jeszcze podskale, w różnej liczbie dla poszczególnych wymiarów. Ogólna liczba itemów to 81, niestety w pracy nie znalazłem informacji, ile itemów obejmują poszczególne skale i podskale, ale biorąc pod uwagę, że jest ich w sumie 14, można powiedzieć, że na każdą przypada po kilka. Wymiar Ciepło obejmuje 8 podskal, wymiar Konflikt 4 a wymiar Rywalizacja - 2.

W początkowej części omówienia wyników (s. 166) Habilitantka testuje różnice pomiędzy średnimi wynikami na wymiarze ciepła, konfliktu i rywalizacji i konstatuje istnienie istotnych różnic, wskazujących na to, że w relacjach dominuje ciepło. Wniosek jest całkowicie nieuprawniony, biorąc pod uwagę, że w skali mierzącej ciepło liczba podskal, a zatem także itemów, była dwa razy większa niż w skali konfliktu a czterokrotnie większa, niż w skali rywalizacji. Żeby dokonać takiego porównania, trzeba by obliczyć wartości

porównywalne dla trzech skal, na przykład wartości standaryzowane z, w tekście nie ma jednak żadnej wzmianki o tym. Przecież jest sprawą oczywistą, że w skali, która zawiera więcej itemów, wynik surowy będzie wyższy. Takie błędy nie zdarzają się w pracach magisterskich, szkoda że pojawiły się w monografii habilitacyjnej.

W części omówienia wyników poświęconej związkom pomiędzy wymiarami relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw i ich przystosowaniem też pojawiły się istotne mankamenty. Habilitantka nie wzięła pod uwagę, że wątpliwe jest interpretowanie kilku istotnych korelacji wybranych z kilkudziesięciu i zapomniała, że chcąc porównać kilka grup nie stosuje się szeregu porównań pomiędzy dwiema, ale trzeba zastosować analizę wariacji. W podsumowaniu analiz Habilitantka testuje całościowy model zależności za pomocą analizy ścieżek, ale robi to w sposób sprzeczny z ideą analizy ścieżek. Nie testuje przyjętego modelu, ale używa analiz ścieżkowych, aby znaleźć istotne związki i to prezentuje jako wynik analiz.

Badania empiryczne przedstawione w monografii można uznać za oryginalne i ważne, chociaż ich znaczenie osłabiają wspomniane niedociągnięcia. Habilitantka skoncentrowała się na tym aspekcie relacji interpersonalnych osób dorosłych, który rzadko był do tej pory eksplorowany w literaturze. Generalnie relacje osób dorosłych z rodzeństwem można traktować jako pewien rodzaj wsparcia społecznego, obok wsparcia którego dostarcza rodzina prokreacyjna, przede wszystkim współmałżonek. Habilitantka wykazała, że relacje z rodzeństwem mają znaczenie dla przystosowania osób dorosłych i ten wynik można uznać za ważny, ale żeby w sposób bardziej jednoznaczny wykazać znaczenie tych relacji, trzeba by w jednej analizie uwzględnić obok nich, relacje z partnerem, będące istotnym źródłem wsparcia, czego nie zrobiono. Zatem są istotne związki pomiędzy relacjami z rodzeństwem i przystosowaniem, ale nie wiemy, jak by one wyglądały, gdyby jednocześnie uwzględnić relacje z partnerem.

Podstawą pozytywnej oceny wskazanego osiągnięcia naukowego jest uznanie go jako znaczącego dla dyscypliny. W przypadku recenzowanej monografii decyzja nie była łatwa. Uznałem jednak, że oryginalność podjętego problemu dla psychologii rodziny sprawia, że można uznać kryteria ustawowe jako spełnione, chociaż na pewno w stopniu ledwie wystarczającym.

Pozostały dorobek naukowy Habilitantki prezentuje się w miarę korzystnie pod względem ilościowym, obejmuje 25 artykułów, w tym 5 w czasopismach z listy A, 1 monografię oraz 23 rozdziały w pracach zbiorowych, w tym 5 w języku angielskim. Wskaźnik cytowań według bazy Publish or Perish wynosi 71, indeks h - 3, niestety według bazy Scopus mniej, a według bazy Web of Science - 0. Widać zatem, że prace habilitantki w niewielkim stopniu funkcjonują w obiegu międzynarodowym.

Pod względem jakościowym w artykułach i rozdziałach daje się zauważyć liczne mankamenty, szczególnie w zakresie przeprowadzonych analiz. Pojawia się również testowanie różnic pomiędzy średnimi wynikami surowymi skal zawierających różną liczbę itemów, interpretowanie wyników kwestionariusza bez odniesienia do norm, interpretowanie kilku z obliczonych kilkadziesiątu korelacji. Zmienna empatii występuje w jednym artykule jako wyjaśniana, a w drugim jako predyktor. Generalnie większość prac opiera się na prostych porównaniach i korelacjach, Habilitantka koncentruje się często na różnicach płciowych, z czego niewiele wynika. Niektóre analizy są nie konsekwentne albo wybiórcze. Zauważyłem również, że w wielu artykułach można zauważyć rozbieżność pomiędzy dość ogólnymi rozważaniami we wprowadzeniu i bardzo szczegółowo sformułowanymi hipotezami. Wiele artykułów zawiera mankamenty, które nasuwają wątpliwości dotyczące rzetelności recenzentów.

Chciałbym podjąć bardziej szczegółową dyskusję z treściami zawartymi w jednym z artykułów, ponieważ dotyczy to problemu, który sygnalizowałem w przypadku monografii. Artykuł „*Loneliness and coping with stress in only children and persons with siblings in early adulthood. Mediating role of sibling relationship quality* (Polskie Forum Psychologiczne, w druku). Habilitantka porównywała w nim jedynaków i osoby mające rodzeństwo, oczekując korzystnego działania pozytywnych relacji interpersonalnych dorosłych rodzeństw. Problem polega na tym, że w grupie jedynaków i osób mających rodzeństwo było jednocześnie 66% singli i 34% osób mających partnera. Była okazja, żeby sprawdzić, czy wsparcie ze strony rodzeństwa ma znaczenie, kiedy uwzględnia się wsparcie ze strony partnera, niestety Habilitantka nie przeprowadziła takiej analizy.

Podsumowując ocenę pozostałego dorobku, uważam, że spełnia on ustawowe wymagania, ale bardziej ze względu na kryterium ilościowe niż jakościowe.

Habilitationka wykazała się bardzo znaczącą aktywnością w przypadku udziału w konferencjach naukowych, uczestniczyła w międzynarodowych i krajowych projektach badawczych oraz organizowaniu konferencji, była promotorem prac magisterskich i pełni obecnie funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim. Wymagania w przypadku tej grupy kryteriów są zatem spełnione.

W całościowej konkluzji stwierdzam, że moim zdaniem osiągnięcie naukowe, dorobek towarzyszący oraz inne formy aktywności naukowo - dydaktycznej dr Katarzyny Wałęckiej - Matyja spełniają ustawowe wymagania, ale w minimalnym stopniu. Monografia, podejmująca oryginalny problem z zakresu psychologii rodziny, ma szereg poważnych słabości, które dotyczą też pozostałego dorobku a jego pozytywna ocena jest uwarunkowana głównie aspektem ilościowym. W przypadku pozostałej aktywności naukowej (granty, konferencje) oraz działalności dydaktycznej i organizacyjnej można sformułować bardziej jednoznacznie pozytywną ocenę.



prof. dr hab. Władysław Łosiak

Kraków, 23 grudzień 2018.